

BƏDİİ TƏRCÜMƏDƏ EKVİVALENTLİK

Lalə Əliquliyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti, Bakı, Azərbaycan
Bakı Avrasiya Universiteti, Bakı, Azərbaycan
Azərbaycan Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: aliquliyeva@bk.ru

Xülasə. Bədii tərcümədə ekvivalentlik anlayışı orijinal mətnin məzmununu, emosional təsirini və üslubi dəyərini qorumaq baxımından mühüm nəzəri və praktiki əhəmiyyətə malikdir. Tərcüməçi yalnız sözlərin mənasını ötürməklə kifayətlənməməli, həm də müəllifin estetik məqsədini, yaradıcılıq üslubunu və oxucuda yaratmaq istədiyi emosiyaları yenidən ifadə etməlidir. Ekvivalentlik müxtəlif növlərə bölünür: leksik ekvivalentlik düzgün qarşılıqların seçilməsinə; qrammatik ekvivalentlik sintaktik uyğunluğun təmin edilməsinə; semantik ekvivalentlik məzmunun dəqiq çatdırılmasına, üslubi ekvivalentlik isə müəllifin ifadə tərzinin qorunmasına xidmət edir. Ən yüksək səviyyə isə estetik ekvivalentlikdir. Bu növ tərcümədə əsas məqsəd orijinal əsərin bədii gücünü, obrazlılığını və oxucuya təsirini qorumaqdır. Ekvivalentlik bədii tərcümənin həm keyfiyyət, həm də əsas meyarıdır.

Açar sözlər: Azərbaycan dili, ərəb dili, bədii tərcümə, ekvivalentlik, ekvivalentliyin növləri.

EQUIVALENCE IN LITERARY TRANSLATION

Lale Aliquliyeva

*Azerbaijan University of Languages, Baku, Azerbaijan
Baku Eurasian University, Baku, Azerbaijan
Azerbaijan University, Baku, Azerbaijan*

Abstract. The concept of equivalence in literary translation holds significant theoretical and practical importance, as it relates to preserving the original text's content, emotional effect and stylistic value. A translator should not limit themselves to conveying the literal meaning of words but must also recreate the author's aesthetic intent, creative style and the emotions intended for the reader. Different types of equivalence are distinguished: lexical equivalence ensures accurate word choices; grammatical equivalence provides syntactic adequacy; semantic equivalence conveys precise meaning; stylistic equivalence preserves the author's manner of expression. The highest level is aesthetic equivalence. The primary goal is to maintain the artistic strength, imagery and emotional impact of the original work. Equivalence serves as both a measure of quality and a key criterion in literary translation.

Keywords: Azerbaijani language, Arabic language, literary translation, equivalence, types of equivalence.

1. Giriş

Dil sosial həyatımızı idarə etmək üçün bizə lazım olan əsas vasitədir. İnsanlar ondan ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə etdikdə dil həmişə müxtəlif mürəkkəb yollarla mədəniyyətlə sıx bağlı olur. Birincisi, insanların ifadə etdikləri sözlər təkcə xüsusi təcrübəyə aid deyil, həm də ünsiyyət zamanı onların münasibətlərini, əqidəsini və nəzər nöqtəsini əks etdirir. İnsanlar şifahi, yazılı və vizual mühitdən istifadə edərkən, onların aid olduqları qrup üçün başa düşülən mənalar yaradırlar. Beləliklə, dil mədəni reallığı təəssüm etdirir. Nəhayət, dil var olan mədəni dəyərlər kimi qiymətləndirilən işarələr sistemidir. Beləliklə, deyə bilərik ki, dil mədəni reallığı simvollaşdırır.

Tərcümə mürəkkəb, çoxşaxəli bir hadisədir. Onun müxtəlif elmlərin tədqiqat obyektinə ola biləcək ayrı-ayrı aspektləri var. Tərcümə nəzəriyyəsi çərçivəsində tərcümə fəaliyyətinin psixoloji, ədəbi, etnoqrafik və digər aspektləri, o cümlədən bu və ya başqa ölkənin tərcümə fəaliyyətinin tarixi öyrənilir. Tərcüməçi mətnə daha böyük parlaqlıq və ifadəlilik vermək üçün mənbə dildə ifadə edilən bəzi üslubi çatdırma üsullarından istifadə edir. Tərcüməçinin bu seçimləri var: mənbə dildəki mətnin priyomlarını köçürməyə çalışmaq; və ya bu mümkün deyilsə hədəf dilə tərcümə edildikdə analoji emosional təsirə malik şəxsi üslubi priyom yaratmaq. Ekspressiv vasitələr istənilən dildə ifadələrin məntiqi, emosional intensivləşdirilməsi sistemi kimi mövcud olan fonetik, morfoloji, leksik, frazeoloji və digər formalardır.

Dilçilər tərcümə problemlərini linqvistik tərcüməşünaslıq çərçivəsində təhlil etmiş və bu sahədə böyük elmi uğurlara imza atmışlar, belə ki, tərcümənin linqvistik və ekstolinqvistik aspektlərinin nəzərə alınması şübhəsiz ki, mühüm və perspektivlidir. Bu baxımdan, ərəb dilində bədii yazılı mətnlərin özəl xüsusiyyətlərinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Replikasiyaya yaxın qeyri-müstəqil tərcümə fəaliyyətini, yəni tərcümə olunan mətnlə sıx əlaqəni əhatə edən fəaliyyətlərlə (bura ilk növbədə rəsmi-işgüzar və elmi-texniki sənədlər aiddir) tərcüməçiyə müəyyən sərbəstlik verən müstəqil tərcümə fəaliyyətini (publisistik və bədii mətnlər) fərqləndirmək lazımdır [12, s.8].

Bəzən bir söz öz adı mənasından kənara çıxır yaxud da bir ifadə tərkibindəki sözlərin hərfi mənasına əsaslanmayan xüsusi məna bildirir. Nümunə kimi metafora, bənzətmə və ya təcəssümü qeyd etmək olar. Üslubi cihazlar tez-tez vurğu, ifadə tərəvəti və aydınlığı təmin edir. Tərcümədə üslubi priyomlar çox vacibdir, çünki mətndə istifadə olunan məhz üslubi priyomların funksiyaları tərcüməçi üçün əsas məna kəsb edir. Tərcüməçi həmişə müxtəlif üsullardan istifadə edərək müəllifin mətnini “təkmilləşdirməyə” çalışır, lakin bu uğursuzluğa gətirib çıxarır. Bunun yaranma səbəblərindən biri mənbə dilin söz istifadəsinin unikalılığı ilə bağlıdır.

2. Leksik-qrammatik özəlliklər

Leksik sahədəki çətinliklər, əsasən, dil daşıyıcısı olmamaqla bağlıdır, həmçinin söz ehtiyatını daim zənginləşdirmək ehtiyacından da irəli gəlir. Məsələn: VI bab feili olan تناول feili siyasi məzmunlu mətnlərdə “toxunmaq” mənasında tərcümə olunduğu halda bədii ədəbiyyatda daha çox “qəbul etmək” mənasında verilir.

Çay içdim (qəbul etdim) - ولت الشاي.تنا

Nahar etdim (qida qəbul etdim) - تناولت الغداء

Dərman qəbul etdim - ولت الدواء.تنا

Azərbaycanın iqtisadiyyatına dair mövzuya toxunduq - تناولنا الموضوع حول اقتصادية أذربيجان

Bəzən tərcümədə ana dilinin imkanlarından geniş istifadə edərkən müəyyən çətinliklərlə qarşılaşırıq. Bu baxımdan, leksik və qrammatik nöqsanları aradan qaldırmaq üçün bir sıra təkliflər irəli sürmək olar. Məsələn, məlumat xarakterli və ya bədii mətnlərin xarici dildə müəllifin, internet materiallarından məhsuldar və düzgün istifadə vərdişləri, müvafiq

lüğətlərdən mövzular üzrə söz öyrənmə və sairə bu kimi çalışmalar qarşıya çıxan problemləri nisbətən dəf etməyə yardımçı vasitələr ola bilər.

Yuxarıda da qeyd olunduğu kimi, məsələnin ən faydalı həlli tələbələrə xarici dildə çoxlu mütaliə vərdişini aşılamaqdır. Çox oxuduqca, tələbə yad mədəniyyəti təmsil edən konteksti daha tez anlaya bilir, qrammatik quruluş onun üçün adiləşir, həmçinin leksik baza zənginləşir. Lüğət ehtiyatının zənginliyi, tərcüməçi hazırlığının uğurlu təşkilinə zəmin yaradan amillərdən birincisidir. Sözlərin kontekstdə çoxmənalılıqdan konkret mənaya keçidi məhz bədii qiraət zamanı ən təbii şəkildə reallaşır. Bədii ədəbiyyatla tanışlıq xarici dildə bir çox atalar sözləri və frazeoloji birləşmələrin işlənmə yerini dəqiqləşdirməyə, həm də onları daha asan yadda saxlamağa kömək edir.

Ümumiyyətlə aid olduğu sahədən, üslubdan, mövzu və məzmunundan asılı olaraq, mətnin müxtəlif növləri mövcuddur. Hər mətn növünün özünəməxsus xüsusiyyətləri, cəhətləri vardır. Bunların içərisində bədii mətn daha geniş anlayışdır. Buraya bədiiliklə səciyyələnən bütün yazılı, şifahi ədəbiyyat aiddir. Bədii mətn yaradıcılıq prosesinin nəticəsi, yaradıcı fikir təcəssümüdür. Bədii əsər oxucuya müxtəlif növ faktiki, emosional, konseptual məlumat təqdim edərək yüksək informasiya zənginliyinə malikdir.

Bədii mətnlər tək bir şəxsiyyətin (müəllifin) deyil, həmin dildə danışan bütöv bir millətin dünyasının linqvistik və milli mənzərəsini əks etdirir. İstənilən mədəniyyətdə mətnlər çoxfunksiyalıdır, yəni eyni bir mətn bir deyil, bir neçə funksiyanı həyata keçirir. Bədii funksiyanın sehirli, əxlaqi, fəlsəfi və siyasi funksiyalarla vəhdəti bu və ya digər bədii mətnin sosial fəaliyyətinin ayrılmaz xüsusiyyətini təşkil edir. Mətn konkret bədii tapşırığı yerinə yetirməklə yanaşı, əxlaqi, siyasi, fəlsəfi və publisistik funksiyaları da həyata keçirməlidir. Əksinə, istənilən bədii mətn öz ictimai funksiyasını onun üçün müasir olan kollektivlə estetik ünsiyyət vasitəsilə yerinə yetirə bilər [17, s.180]. Hal hazırda bədii mətnlərin tədqiqi bir sıra fənlər çərçivəsində aparılır. Onun yaranması və qavranılmasının müxtəlif aspektləri ilə bağlı problemlər təkcə dilçilikdə deyil, həm də psixologiya, psixolinqvistika, xarici dillərin tədrisi metodikası, linqvokulturologiya və s. bu kimi digər bilik sahələrində də araşdırılır. Mürəkkəb və çoxaspektli yanaşma mətnin öyrənilməsində diqqətin müəyyən bir yerdəyişməsi ilə əlaqədardır. O, təkcə dil məlumatlarının mənbəyi kimi deyil, həmçinin ünsiyyətin əsas vahidi kimi qəbul olunmağa başlandı. Dil sisteminin fərdi nitq baxımından həyata keçirilməsi yaradan və dərk edən insanın ayrılmaz bir hissəsi olan zehni fəaliyyəti ilə sıx bağlıdır. Məlumdur ki, bədii mətn daha zəngin, daha rəngarəng dil xüsusiyyətlərinə malikdir. Onu başqa mətn növlərindən fərqləndirən əsas xüsusiyyət də budur. Bədii mətndə sözün əksər mənə çalarları, səslərin incəliyi, musiqiliyi, cümlə quruluşlarının rəngarəngliyi cəmlənmiş olur. “Bir sözlə bədii mətn dil meydanıdır” [5, s.8]. Bədii əsərlərin çoxunda həyatın rəngarəng tərəfləri, insan fəaliyyətinin müxtəlif növləri, münasibətlərin mürəkkəbliyi zəngin bədii obrazlarla əks olunduğundan oxucu bütün bu göstərilən sahələrə aid kifayət qədər məlumat və bilik toplayır.

Bu eyni zamanda tələbənin həmin sahə ilə bağlı çoxlu söz ehtiyatı toplanması baxımından da faydalıdır.

Bədii mətnin tərcüməsi insan fəaliyyətinin mürəkkəb və çoxşaxəli növüdür. Tərcümədə fərqli mədəniyyətlər, fərqli şəxsiyyətlər, müxtəlif düşüncə tərzləri, müxtəlif ədəbiyyatlar, müxtəlif dövrlər, müxtəlif inkişaf səviyyələri, fərqli ənənələr və münasibətlər toqquşur. Tərcümə elminin nisbətən gənc olmasına baxmayaraq, nəzəri tərcümə sahəsində çoxlu sayda əsər vardır. Avropa mədəniyyəti tarixi tərcümə nəzəriyyəsini təqdim etmək üçün çoxlu cəhdlər etmişdir. Bədii ədəbiyyat bütün digər nitq əsərlərindən dilin ünsiyyət funksiyalarından biri olan məhz bədii-estetik və ya poetik funksiyasının üstünlük təşkil etdiyi üçün fərqlənir. İstənilən sənət əsərinin əsas məqsədi estetik təsir göstərmək, bədii obraz yaratmaqdır. Bu estetik oriyentasiya bədii mətni əsas məqsədi informativlik və informativ məzmun olan digər şifahi ünsiyyət aktlarından fərqlənir. Bədii tərcümənin bütün digər tərcümə növlərindən (məsələn, sinxron, elmi-texniki) fərqləndirici xüsusiyyəti tərcümə mətninin bədii məziyyətlərə sahib əsərlərə aid olmasıdır. Başqa sözlə, bədii tərcümə əsas vəzifəsi oxucuya bədii-estetik təsir göstərə bilən nitq əsərinin hədəf dildə yaratmaq olan tərcümə fəaliyyətinin bir növüdür [18, s.102].

Bədii ədəbiyyatda müasir ərəb dili bütün qrammatik xüsusiyyətləri, zəngin söz bazası və söz yaradıcılığında iştirak edən model müxtəlifliyi ilə bədii yaradıcılıq vasitəsi kimi istifadə olunur. Bu halda onun həm kitab-yazı, həm də şifahi-danışıq forması, həmçinin onların elementləri, keyfiyyətləri və o cümlədən qrammatik, leksik, frazeoloji, üslubi xüsusiyyətləri, bədii ümumiləşdirmə kimi çıxış edir [6, s.222].

Ərəb dilində sözlər daxili fleksiya yolu ilə feil köklərinin əsasında yaranır. Sözlərin morfoloji quruluşunda affikslərin hər üç növü öz əksini tapmışdır. Xüsusi formalar qəbul edərək bir feil kökündən müxtəlif yeni mənalı düzəltmə feillər, həmin feillərdən yeni mənalı sözlər və mənə çalarları meydana gəlir. Bu baxımdan, ərəb dili söz yaradıcılığına və sinonimlərin işlənmə dairəsinə görə çox məhsuldar dil hesab olunur.

Ərəb dilində böyük əksəriyyət sözlər öz başlanğıcını feillərdən alır. Ad qruplu sözlər adı altında cəmlənmiş və cümlədə müxtəlif cümlə üzvü kimi işlənə bilən bu sözlər əslində feillərin məsdərləri, ismi-fail, ismi-məfulları və onların müxtəlif qiyasi modellər üzrə düzəlmiş kəlimələridir. Bu sözlər eyni zamanda işlənmə dairəsinə görə də Azərbaycan dilindən fərqlənirlər. Məsələn, Azərbaycan dilində “bil” feil kökünə -mak, -mək şəkilçisi artırılır və “bilmək” feil məsdəri yaranır. Bu məsdər, əsasən, feillik xüsusiyyətinə malikdir, feilin başlanğıc formasını bildirir və nə etmək sualına cavab verir. Doğrudur, cümlədə mövqeyinə görə substantivləşərək ismin də xüsusiyyətini özündə əks etdirə bilir. Məsələn, “Bunu bilməyi mən də istərdim” cümləsində həmin məsdər ismin hal şəkilçisini qəbul edərək tamamlıq rolunda iştirak edir. Lakin ərəb dilində vəziyyət başqadır. **عَلِمَ** feil kökündən **فَعْلٌ** məsdər forması üzrə yaranmış **عَلِمَ** məsdəri “bilmək” feil məsdəri kimi deyil, “bilik”, “elm” mənasını verən isim kimi çıxış edir. Odur ki, ərəb dilində feili feil kimi təqdim etmək üçün əlavə olaraq şərti məsdərlərdən istifadə edilir. Bu şərti məsdərlər əslində feilin III şəxsinin təkidi (keçmiş z. müzəkkər). Həqiqi məsdərlər feillik xüsusiyyətindən uzaqlaşdığından şərti məsdərlər feilin

başlanğıc forması kimi də istifadə olunur. Məsələn, عَلِمَ feili həm “bilmək”, həm də “o, bildi” mənasında işlədilir. Eyni fərqləri feili sifətlərdə də görmək olar. Ərəb dilinin qrammatikasında feili sifətlər “ismu fail - اِسْمٌ فاعِلٍ”- işi icra edənin adı və “ismu məful - اِسْمٌ مَفْعُولٍ” icra olmuş işin adı ilə adlandırılır. Bu baxımdan, o, təkə hal və hərəkətin əlamətini deyil, həmçinin işin icrası ilə bağlı ad bildirmə xüsusiyyətinə də malikdir. Məsələn, Azərbaycan dilinə də isim kimi keçmiş “tələbə” və “alim” sözləri əslində ərəb dilində “فاعل - failun” feili sifət forması üzrə düzəlmiş “tələb edən, istəyən” və “bilən, öyrənən” mənasını verən feili sifətlərdir. Lakin bu feili sifətlər ərəb dilində də “tələbə” və “alim” mənasında isim kimi işlənməkdədir. Çünki onlar artıq hərəkətin və işin əlamətini deyil, icraçının işlə və hərəkətlə bağlı adını bildirir.

Ərəb dilində qısa saitlərin hərflərlə deyil, xüsusi diakritik işarələrlə - hərəkələrlə verilməsi tərcümə zamanı hərəkəsiz mətnlərin anlaşılmasında bir sıra problemlərin meydana çıxmasına səbəb olur. Bu zaman yalnız qısa sait səsləri ilə fərqlənən və samit hərflərlə yazılmış müxtəlif morfemlər arasında qrafik oxşarlıq - omonimlilik meydana çıxır. Məsələn, samit tərkibi eyni olan مَدْرَسَةٌ - “məktəb” və مَدْرَسَةٌ - “müəllimə” sözləri hərəkəsiz verilsə, eyni qrafik formada olacaq, yaxud da مُؤَلِّفٌ (muəllifun) - “müəllif” sözü ilə مُؤَلِّفٌ (muəlləfun) - “əsər” sözündə birini digərindən yalnız bir sait fərqi ayırır. Bundan əlavə ərəb dilində sözlərə bitişik yazılan bir sıra qrammatik morfemlərin, məsələn ön qoşmalar və bitişən əvəzliliklərin olduğunu da nəzərə alsaq, vəziyyət daha da mürəkkəbləşir. Bəzi hallarda sözlərin yazılışında bir sıra fonetik dəyişikliklər də baş verir. Məsələn, دَرْسِيٌّ - دَرْسِيٌّ sözlərini müqayisə edək. Hər iki söz دَرْسٌ (dərasə) - “öyrənmək” feilinin فَعْلٌ məsdər forması üzrə düzələn دَرْسٌ (dərsun) - “dərs” sözünə aiddir. Lakin birincisi, دَرْسٌ sözü دَرْسِيٌّ - nisbi sifət şəkilçisini qəbul edərək دَرْسِيٌّ (dərsiyyun) “dərs” düzəltmə sifəti şəklini almış, ikincisi, isə yiyəlik hal təsniyyə şəkilçili دَرْسٌ sözünün birinci şəxs bitişən əvəzliyi qəbul edərək dilin fonetik qanunlarına əsasən, fonetik dəyişikliyə uğramış halıdır. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, ərəb dilində cümlələri oxuyub başa düşmək və düzgün tərcümə etmək üçün ilk növbədə cümlə üzvlərinin həm morfoloji əsasını, həm sintaktik mövqeyini, həm də semantik əlaqəsini dəqiq müəyyən etmək lazımdır.

Tərcümənin üslubi problemlərinə bir neçə nəzər nöqtəsindən yanaşmaq olar. Dil üslubları, onların xüsusiyyətləri, məqsədi və münasibətləri, sözlərin üslubi mənalı, üslubi priyomlar, onların təbiəti və strukturu ekspressiv funksiya; diqqət və üslubi məqsədlər üçün dil vasitələrinin ön plana çıxarılması isə həvəsləndirici funksiyadır [15, s.41].

Bədii mətnin tərcüməsi prosesində tərcüməçi təkə faktiki və kommunikativ məzmunla əlaqəli öz dil mətnini təklif etmir, həmçinin təbii dilə sonrakı çıxışı ilə iyerarxik səviyyələr üzrə tərcümə edilmiş məzmunun transformasiyasını nəzərdə tutan çoxsəviyyəli prosedur kimi çevrilməni həyata keçirir. Bədii mətnin tərcüməsi digər tərcümə növlərindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir, çünki bədii mətnlərdə demək olar ki, bütün dil vasitələrindən istifadə olunur. Ərəb və Azərbaycan dilləri öz qrammatik orijinallığı, lüğət tərkibinin zənginliyi, bədii yaradıcılığın forma və vasitə rəngarəngliyi ilə xarakterizə olunur. Bədii əsərlərin tərcüməsi zamanı tərcüməçidən ilk növbədə hər iki dilin həqiqi linqvistik biliklərinə (qrammatik, leksik,

stilistik) mükəmməl sahib olmaq, onları müqayisə etmək və oxucudan maksimum anlamaya nail olmaq üçün yüksək dərəcədə həyata keçirmək bacarığı tələb olunur. Bununla belə, bədii əsərlərin azərbaycan dilindən ərəb dilinə tərcümə təcrübəsinin şahidi olduğu kimi daha böyük fərqlər linqvistik səviyyədə daha çox, bədii mətn üzərində preverbal iş səviyyəsində aşkar olunur.

Dil bədii əsərdə ayrılmaz bədii birlik, sözlü estetik strukturun xüsusi bir növü kimi çıxış edir. Bu strukturun köməyi ilə sənət əsəri reallığın sensor qavrayışını yaratmaq, oxucuya bu reallığın mövzusunu həqiqətən hiss etməyə kömək etmək məqsədini daşıyır [24, s.15].

Tərcümə edilmiş dil mətnin çevrilmiş forması kimi həqiqətən yalnız bütöv, tamamlanmış sözlü əsərdə mövcuddur. “Əsər” sözünün semantikasını onun mənşəyini tərcüməçi tərəfindən yaradılmış yaradıcı əməyin nəticəsi kimi qeyd edir. Şifahi əsər əsərin yaradıcısı tərəfindən ona verilən xüsusiyyətlərə uyğun olaraq fəaliyyət göstərir (yəni oxucuya təsir göstərir). Bu xüsusiyyətlər mahiyyətcə sosialdır və onda kodlaşdırılır. Obrazlı məzmun funksional məzmun hesabına zənginləşir. O problemi həll edən kommunikativ funksiya əldə edir: əsərdə nə deyilir, onun arxasında nə gizlənir (məzmunun çatdırılmasının motiv və məqsədi), həmçinin necə və nə edildiyi. Bədii əsərin tərcüməsi prosesində təkcə onun linqvistik xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla yanaşı, daha böyük kommunikativ nailiyyətlərə nail olmaq üçün ekstrolinqvistik amillərə daha çox diqqət yetirilməlidir. Bədii tərcümə prosesində tərcümə nəzəriyyəsinin psixolinqvistik problemlərinə xüsusi əhəmiyyət verilməlidir. Tərcümə praktikasından göründüyü kimi, çoxdilli kommunikanın nitq və təfəkkür fəaliyyətlərindəki fərqlər təkcə linqvistik səviyyədə deyil, həm də şüurun preverbal iş səviyyəsində də aşkar olunur. Bu fərqlər şüurun daha dərin səviyyələrindən irəli gəlir və onların aşkarlanması, dərk edilməsi və sistemləşdirilməsi dil və təfəkkür arasındakı əlaqələr, şüur və təfəkkürün xüsusiyyətində milli və beynəlmiləl elementlər, milli və beynəlmiləl elementlər və s. kimi fundamental məsələlərlə bağlıdır. Başqa sözlə, çoxdilli mətnlərdə psixolinqvistik fərqlər təmasda olan dil daşıyıcılarının dünyagörüşünün milli xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Bədii mətnlərin tərcüməsində ərəb-azərbaycan dillərinin birləşməsi ən ziddiyyətli və mürəkkəbdir.

Tərcümənin sistemli konsepsiyası toplanmış biliklərin inteqrasiyasının və tərcümə nəzəriyyəsinin bir çox əvvəlki müddəalarının yeni elmi məlumatlar işığında düzəldilməsinin nəticəsidir. Bu konsepsiya çərçivəsində tərcümə reallığın müəyyən xarici sistem xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirilən digər obyektləri fonunda ayrılmaz bir obyekt kimi önə çıxır. Tərcümə öz növbəsində, alt sinif dərəcəsinə daxil olan linqvistik ünsiyyət olan ikidilli ünsiyyət növü kimi təsnif edilə bilər. Tərcümənin spesifik keyfiyyət göstəricisi ondan ibarətdir ki, o işarəvi, linqvistik, ikidilli sosial subyektlərin vasitəçiliyi ilə qarşılıqlı əlaqədir [9, s.85]. Sistemli yanaşmanın xüsusilə tərcüməşünaslıqda effektiv olduğu sübut edilmişdir. Buna görə də linqvistik, psixolinqvistik və kommunikativ konsepsiyalar üzərindən bütün əldə olunanları özündə cəmləşdirən sistemli paradigma çərçivəsində nəzəri tərcümə problemlərinin ardıcıl işlənməsi ərəb dilinə bədii tərcümə sahəsində böyük gələcəyə malikdir. Bədii mətni tərcümə

edənlər öz işlərində nöqsan və çatışmazlıqdan qaçınmaları üçün mənbə mətnində məlumatların kodlaşdırılmasını yaxşı başa düşməlidirlər.

Xarici dilin mədəniyyəti yerli dilin mədəniyyətindən nə qədər uzaq olursa, tərcüməçi belə deşifrə zamanı bir o qədər səy və bacarıq sərf etməli olur. Bununla belə, orijinalın forma və məzmun vəhdətinə riayət etmək lazımdır. Bu prinsipin pozulması bədii tərcüməyə bilavasitə ziyan vurur. Linqvistik prinsipin əsas prinsip kimi elan edilməsi tərcümədə orijinal mətnə həddən artıq riayət olunmasına - hərfi, dil baxımından dəqiq, lakin bədii cəhətdən zəif tərcüməyə, bu da özlüyündə formalizm növlərindən birinə gətirib çıxardır. Yad dil formaları dəqiq tərcümə olunduqda, xarici dilin qanunlarına uyğun olaraq stilizasiya baş verir. Tərcümə edilmiş cümlənin sintaktik quruluşununun tərcümədə oxşar vasitələrlə ifadə olduğu hallarda, hərfi tərcümə əlavə ədəbi işlənmə olmadan tərcümənin son variantı hesab edilə bilər. Bir sıra tədqiqatçılar (məsələn, Q. Qaçeçiladze) hesab edirlər ki, bədii tərcümə söz yaradıcılığının bir növü kimi, yəni dilçilik baxımından yox, ədəbi baxımdan qəbul edilməlidir.

3. Tərcümədə ekvivalentlik

Bədii əsərlərin tərcüməsi zamanı tərcüməçi yazıçı, şair və əsərin həmmüəllifi kimi çıxış etməlidir. Bədii mətnlərin tərcüməsi tərcüməçidən bədii tərcümənin nəzəri və praktiki kurslarının öyrənilməsi prosesində əldə edilə bilən müəyyən bilik, bacarıq və vərdişlərin olmasını tələb edir. Özünəməxsus leksik, qrammatik və üslub xüsusiyyətləri ilə fərqlənən poetik əsərlərin tərcüməsi xüsusilə çətindir. Nəsr əsərlərinin tərcüməsində istifadə olunan texnika və üsullar poetik tərcümə zamanı həmişə istifadə oluna bilmir. Bəzi tərcüməçilər tərcümə edilmiş mətni təkmilləşdirməyə çalışır, nəticədə yeni bir əsər yaranır, lakin tərcümə prinsipi pozulur, orijinal mətnin məzmununu çatdırmaq, funksional və stilistik uyğunluğu saxlamaq mümkün olmur. Tərcümə elminin hansı sistemdə - ədəbiyyatşünaslıq sistemində, yoxsa dilçilik sistemində qurulması ilə bağlı mübahisələr artıq eyni aktuallığı daşımır. Müasir dövrdə linqvistik və ədəbi yanaşmalar bir-birinə zidd deyil, müxtəlif elmi metodlardan istifadə edən tərcümə ilə bağlı problemlərin vahid kompleksində nəzərdən keçirilir. Bununla yanaşı bəzi tədqiqatçılar hesab edirlər ki, bədii tərcümə sözyaradıcılığı sənətinin bir növü kimi qəbul edilməlidir, yəni məsələyə dilçilikdən yox, ədəbi tənqid nəzər-nöqtəsindən yanaşmaq lazımdır. Verilmiş nəzəriyyələrə görə, tərcüməçinin əsas hərəkətverici qüvvəsi orijinal əsərdə ifadə olunan və fikirləri ifadə etmək üçün ekvivalent linqvistik vasitələr axtarmağa məcbur edən ideya olmalıdır, yəni, bədii tərcümə orijinala linqvistik mənada deyil, estetik mənada ekvivalent uyğunluğu təşkil edir [10, s.49]. Buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, bədii cəhətdən ekvivalent olan tərcümə ən azı fərdi elementlərdə linqvistik ekvivalent olmaya bilər. Başqa sözlə, tərcümə prosesində linqvistik məqamın özü orijinal yaradıcılıq prosesində olduğu kimi eyni təbə rölünü oynayır, ona görə də onu ön plana çəkmək olmaz. Burada dil ilk növbədə bədii vəzifənin həyata keçirmə vasitəsi kimi nəzərə alınır, buna görə də tərcümə zamanı ortaya çıxan xüsusi dil vəzifələri bu janrın konkret tərcümə məsələləri ilə birlikdə həll edilməlidir və təbə

xarakteri daşıyır. Tərcümə sənətini bu şəkildə təqdim etmək olar: sənət əsəri tərcüməçiyə təsir edir, o, da öz növbəsində ona müəyyən emosional münasibət göstərir; bu obyektiv və subyektiv amillərin qarşılıqlı təsiri nəticəsində tərcüməçinin şüurunda verilmiş əsər haqqında bu və ya digər qavrayış formalaşır və ona uyğun olaraq tərcümə yaradılır. Odur ki, orijinalda əks olunan reallığa münasibətdə, tərcümə ikinci dərəcəli, şərti əksdir, lakin orijinalın bədii reallığına münasibətdə sonuncunun əksi, bədii obrazlarda təcəssümü kimi əsasdır, ona görə də onun yaradıcı təbiəti şübhə doğurmur və bədii tərcümə yaratmaq üçün orijinal yaradıcılıq prosesində məcburi olan eyni yaradıcı üsul vacibdir.

I.A. Kaşkin realist tərcümə anlayışını təqdim etdi. Onun fikrinə görə realist tərcümənin məqsədi bütün semantik və obrazlı zənginliyi ilə orijinal mətnə yer alan obyektiv reallığın rekreasiyasıdır. Orijinalda başqa qrammatik sistemlə dərhal qarşılaşan tərcüməçiyə bu maneəni müəllifin reallığı bilavasitə qavrayışının ilkin mərhələsinə doğru aşmaq xüsusilə vacibdir. O, orijinalın sözlərinin arxasındakı hadisələri, düşüncələri, əşyaları, hərəkətləri və halları görmək, onları yaşamaq və bu reallığı düzgün, bütöv və konkret surətdə canlandırmalıdır [16, s.532]. Başqa sözlə, tərcümənin məqsədi mətni kiminsə qavrayışına uyğunlaşdırmaq deyil, orijinalın məzmununu, funksiyalarını, üslub, kommunikativ və bədii dəyərlərini qorumaqdır. Bədii tərcümədə orijinala ekvivalentliyin özünəməxsus qanunauyğunluqları mövcuddur.

Müəlliflər ekvivalentliyin müxtəlif növlərini müəyyənləşdirirlər. A.D. Schweitzer semantik və pragmatik ekvivalentliyi fərqləndirir. Semantik ekvivalentlik, nitqin sintaktik qəlibinə, onun leksik və semantik məzmununa təsir edən leksik və qrammatik transformasiyalara əsaslanır. Pragmatik ekvivalentlik, tərcümə zamanı transformasiyanın bir növü ilə məhdudlaşmır. O, tam, natamam, mütləq və nisbi ekvivalentlik formalaşdırın əlavə və silinmələrin istifadəsində özünü göstərir. Y. Naida formal və dinamik ekvivalentliyi fərqləndirir. Formal ekvivalentlik, tərcümə yönümlüdür, orijinal və tərcümə vahidlərinin məzmun və ifadə planlarının uyğunluğuna əsaslanır. Dinamik ekvivalentlik, eyni münasibətləri əks etdirən “ekvivalent effekt” prinsipinə əsaslanır. Bu cür ekvivalentlik orijinal məlumatın orijinal və tərcümənin oxucularının reaksiyaları arasındakı uyğunluğa əsasən, köçürülməsini nəzərdə tutur [8, s.120]. Alman dilçi alimi V. Koller öz tədqiqatlarında orijinal mətn və tərcümə mətninə aid nişanların ekvivalentliyinin növlərini müəyyənləşdirmək üçün beş amil təklif etmişdir: 1) Denotativ ekvivalentliyi müəyyənləşdirən ekstralingvistik amillər; 2) Konnotativ ekvivalentliyi şərtləndirən verbalizasiya üsulları, yəni dil faktoru; 3) Normativ mətn və dil qaydaları, normativ mətn-ekvivalentliyi şərtləndirən amillər; 4) Tərcümənin kommunikativ funksiyasının yerinə yetirilməsini təmin edən və alıcıya yönəldilmiş ekvivalentlik, pragmatik ekvivalentlik adını almışdır; 5) HM-nin estetik, formal və fərdi xüsusiyyətləri formal-estetik ekvivalentliyi müəyyənləşdirir [4, s.215-216]. Catford tərcümə nəzəriyyəsində “ekvivalentlik” anlayışını dilin struktur və məna səviyyələrində araşdırmış və tərcümənin növlərini və prosesini təhlil etmişdir. O, ekvivalentliyin, əsasən, formal ekvivalentlik (tərcümədə struktur və formal cəhətlərin qorunması) və dinamik ekvivalentlik (oxucunun tərcüməni orijinal kimi qəbul etməsi) şəklində olduğunu irəli sürür [2, s.49]. Jakobson, tərcümənin müxtəlif səviyyələrini, o

cümlədən ləğv edilən və ya dəyişdirilən ekvivalentlikləri və mədəni uyğunluqları müzakirə etmişdir. Onun işlərində ekvivalentliyin müxtəlif növləri dil səviyyələrinə görə təhlil edilir [3, s.232]. Mona Baker, tərcümə və ekvivalentlik mövzusunda çox ətraflı işlər aparmış və ekvivalentlik anlayışını mənəvi ekvivalentlik, funksional ekvivalentlik, tekstual ekvivalentlik və pragmatik ekvivalentlik kimi növlərə ayırmışdır. O, həmçinin tərcümə prosesində mədəni fərqlərin və kontekstin roluna böyük önəm verir [1]. Newmark, ekvivalentlik anlayışını leksik ekvivalentlik və stilistik ekvivalentlik kimi ayıraraq, bədii tərcümənin xüsusiyyətlərinə uyğun fərqli yanaşmalar təqdim edir. O, həmçinin tərcümənin təbii və mədəni uyğunluğunu vurğulayır [7, s.48].

Aparılan tədqiqatda həm pragmatik, həm dinamik, həm də stilistik ekvivalentliyi MM və HM-nin kontekstində araşdırmaq maraqlıdır, çünki bu ekvivalentlik növləri birgə şəkildə orijinalın məzmun və ifadə planlarının tərcümə olunan dilə ekvivalent şəkildə ötürülməsini xarakterizə edir. Ekvivalent tərcümə, ilkin dil və hədəf dildə tarixi olaraq formalaşmış ekvivalentlərə əsaslanır. Əgər orijinal mətnin bir vahidi üçün hədəf dildə ekvivalent yoxdursa, tərcümə zamanı problemlə vəziyyətlər yaranır. Ekvivalentin axtarılması zamanı dillər arasındakı fərq, bənzərlikdən daha çox vurğulanır [20, s.7]. Ekvivalent, adətən, kontekstdən asılı olmayan sabit və eyni mənalı uyğunluq kimi qəbul edilməlidir [21]. Ekvivalentlər - tərcümə və orijinaldakı sözlər və söz birləşmələridir ki, onların bir mənasında müvafiq və ya nisbətən eyni dərəcədə mənalı məlumat həcmi ötürürlər və funksional olaraq bərabərdirlər.

V.S. Vinqradov qeyd edir ki, müxtəlif ekvivalent növləri mövcuddur:

Əlaqələndirilmə üsuluna görə: birbaşa uyğunluqlar - ənənəvi olaraq təyin olunmuş lüğət ekvivalentləri; sinonimik uyğunluqlar - dillər arasındakı nisbi sinonimlər; Hipo-hiperonimik uyğunluqlar - dillər arasındakı hipo və hiperonimlərin istifadəsinə əsaslanır. Deskriptiv (perifrastik) uyğunluqlar - orijinal sözün mənasını izah edən deskriptiv ifadəyə uyğun gəlir; prestasiyalı - orijinal mətndəki reallıqla tərcümə mətnindəki transkripsiya arasındakı uyğunluq.

Fəaliyyət xarakterinə görə ekvivalentlər aşağıdakı növlərə bölünür:

1. Konstant ekvivalentlər (constant equivalents) - tərcümə və dilçilik sahəsində, tərcümə prosesində dəyişməz və sabit olan leksik vahidlərdir. Bu, hər iki dildə (mənbə dilində və hədəf dilində) uyğun və eyni mənanı daşıyan sözlərdir, yəni tərcümə zamanı onlar heç bir dəyişiklik etmədən bir-birini əvəz edirlər. Konstant ekvivalentlər, xüsusilə texniki və elmi tərcümələrdə, mütəxəssislər tərəfindən anlaşılması asan olan, dil fərqliliklərinə baxmayaraq eyni konsepti və mənanı ifadə edən ifadələr və ya terminlərdir.

2. Birincil ekvivalentlər (Primary Equivalents) - tərcümə olunan dilin və ya mətnin ən əsas, təbii qarşılıqlarıdır. Bu, bir dilin sözünün digər dilə eyni mənada, ən uyğun şəkildə tərcümə edildiyi hallardır.

3. İkincil ekvivalentlər (Secondary Equivalents) - daha spesifik və ya zəngin mənaları ifadə edən tərcümə ekvivalentləridir. Bu, sözün və ya ifadənin birbaşa qarşılığı olmadığı zaman, ona uyğun başqa bir ifadə və ya deskriptiv tərcümə ilə qarşılır. İkincil ekvivalentlər, daha çox

tərcümənin mədəni və kontekstual xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq dəyişə bilər və onlar daha çox sinonimik və ya deskriptiv tərcümə üsulları ilə işlənir.

4. Okazional ekvivalentlər - dilin və ya kontekstin xüsusi vəziyyətlərində istifadə olunan, konkret və ya nadir hallarda rast gəlinən tərcümə variantlarıdır. Bu cür ekvivalentlər birbaşa və ya ümumi olaraq qəbul edilən qarşılıqdan fərqlənir və müəyyən bir mətnə, xüsusi vəziyyətdə və ya kontekstdə yaranan mənanı ötürmək üçün istifadə edilir. Okazional ekvivalentlər, dilin tələbləri və mədəni xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq xüsusi hallarda tətbiq edilir. Beləliklə, bu ekvivalentlər ümumi dil qaydalarına və normativ tərcüməyə uyğun gəlməz, daha çox mətnin və vəziyyətin tələbinə əsaslanır.

Məlumat həcminə görə ekvivalentlər:

1. Tam ekvivalentlər;
2. Qismən ekvivalentlər.

Stilistik uyğunsuzluğu olan qismən ekvivalentlər eyni semantik məlumatı daşıyır. Bu ekvivalentləri, ekspressiv-stilistika xüsusiyyətləri və funksional üslublara aid olması ilə fərqlənən, lakin eyniləşdirilən denotata malik olan sözlərdən ibarət sinonimik sıra içində asanlıqla tapmaq olar. Stilistik baxımdan natamam ekvivalentlərin yaranması, orijinal və tərcümə olunan vahidlərin forması və məzmunu baxımından simmetrik olsa da, stilistik rənglənmələrinin uyğun gəlməməsi ilə əlaqəlidir.

Forma baxımından ekvivalentlər aşağıdakı kimi fərqlənir:

1. Ekvivokabulyar ekvivalentlər (orijinal sözə tərcümə mətnində bir söz uyğun gəlir);
2. Non-ekvivokabulyar ekvivalentlər (orijinal mətndəki bir sözə tərcümə mətnində söz birləşməsi uyğun gəlir və əksinə) [13, s.81-103].

Ekvivalentlərin tiplərə görə paylanması, struktur-funksional analizə kömək edir, çünki dil vahidlərinin məxəz mətn və hədəf mətn planlarının analizi, mətn vahidlərinin müxtəlif dil səviyyələrində ekvivalentliyini müəyyən edir. Tərcümə mətni ilə orijinal mətnin semantik yaxınlığı, leksik, qrammatik və sintaktik səviyyələrdə fərqli olur. Orijinal mətnin ifadə planının komponentlərinin tərcüməyə çevrilməsi şərtləri, məxəz dil və hədəf dil səviyyələrinin struktur xüsusiyyətləri ilə müəyyən edilir. Orijinal mətnin və tərcümə mətni vahidlərinin real ekvivalentliyinin əldə edilməsi, tərcümə prosesinin subyektiv və obyektiv amillərindən, həmçinin dil vahidlərinin istifadə kontekstindən asılıdır. A.D. Şveytserin fikrincə, kontekst həmçinin MM və HM komponentlərinin stilistik ekvivalentliyinə təsir göstərir [25]. Alimlər, dil vahidinin qəbul edilməsində və onun çevrilmə yollarının müəyyən edilməsində kontekstin roluna dair müxtəlif fikirlər irəli sürürlər [11; 17; 22; 23].

Tərcümə, orijinala yalnız son dərəcədə yaxınlaşa bilər, çünki bədii tərcümənin öz yaradıcısı, öz linqvistik materialı və orijinal mühitindən fərqlənən dil, ədəbi və ictimai mühitdə öz həyatı vardır. Bədii tərcümə orijinala əsaslanır və ondan asılıdır, lakin eyni zamanda tərcümə dilinin faktına çevrildiyi üçün nisbi müstəqilliyə malikdir. Ona görə də müxtəlif mədəniyyətlərdə eyni əsərin tərcümə inkişafının özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Mətn özü

lingvistik vahidlərin nizamlı toplusu kimi tərcümə fəaliyyətinin birbaşa obyektı deyil və onun mənası isə məlum olduğu kimi bu vahidlərin dəyərlərinin cəminə bərabər deyil.

Nəsrin və şeirin bədii tərcüməsi tərcüməçidən əsərin məzmununun dərinədən dərk etməsini və yaradıcı axtarış tələb edir. Lakin tərcüməçinin yaradıcılığı müəllifin fərdi yaradıcılığına kölgə salmamalıdır. Bədii tərcümə sahəsində toplanmış ən yaxşı nümunələrdən istifadə etmək üçün yerli və xarici yazıçı və şairlərin bədii əsərlərinin tərcümələrini öyrənmək və sistemləşdirmək lazımdır.

Bədii mətn bədii ədəbiyyatın bütün janr müxtəlifliyini əhatə edir. O, təsir və estetik baxımdan bir-biri ilə əlaqəli mətnyaratma funksiyasına malikdir. Materialın təqdimat forması xüsusi məna kəsb edir. Mətnin məzmununun hansı formada əks olunması əsərin estetik dəyərindən və oxucuya emosional-ekspressiv təsir səviyyəsindən asılıdır [13, s.16]. Bədii mətnlərdə bütün üslubların vasitələrindən istifadə olunur ki, bu üslublar yeni ədəbiyyat sistemində qoşularaq özü üçün yeni bir funksiya - estetik funksiya əldə edir.

Bədii tərcümə üçün yeni, həmişə subyektiv olan incəsənət əsərinin başqa dilə ötürülməsi üçün "tərcüməçinin yaradıcı fərdiliyi" anlayışı birinci dərəcəli əhəmiyyətə malikdir. Məlumdur ki, tərcüməçinin yaradıcı fərdiliyinin qeyd olunması çoxlarını narahat edir. Lakin bu heç kimi qorxutmamalıdır. Burada dilçilik nəzər nöqtəsi ilə desək, orijinal mətndən yayınma sistemindən, ədəbiyatsünaslıq dili ilə desək, müəyyən yaradıcılıq prinsiplərindən, tərcümə məsələlərinə müəyyən yanaşma və müəyyən metoddan söhbət gedir. Tərcüməçinin yaradıcı fərdiliyi həqiqətən də mövcuddur. Onun qeyd olunması artıq bu yaradıcı fərdiliyin araşdırılması və metodoloji tərcümə sistemində obyektiv yerinin müəyyənləşdirilməsi anlamına gəlir [14, s.63]. Tərcüməçinin rastlaşdığı mətnlərin geniş diapazonu, onların bütün müxtəlifliyi və çoxşaxəli mahiyyəti ən ümumi formada onların ara qrupları və çeşidləri nəzərə alınmaqla iki əsas qrupa - bədii və qeyri-bədii mətnlərə və nəticə etibarilə bədii və qeyri-bədii tərcümələrə uyğundur.

Nəticə. Tərcümə həmişə çox vacib hazırlıq işləri ilə aparılmalıdır: orijinalın semantik-üslubi və bədii təhlili verilməli, yəni onun mənası, üslubu və obrazı dərk edilməlidir. Tərcümə uyğunluqları tərcümədə iştirak edən dillərin uyğunluq və divergensiya dərəcəsindən asılı olaraq, hərfi və ya qeyri-verbal ola bilər. Lakin onlar həmişə funksional ekvivalent olmalıdırlar, yəni məna, üslub, bədilik baxımından orijinala uyğun gəlməli, tərcümənin dil normalarına cavab verməli, qeyri-dil faktorlarını nəzərə almalıdır. Hərfi uyğunluqlara isə orijinal dilin forması hədəf dilin forması ilə üst-üstə düşdükdə və funksionallıq prinsipləri pozulmadıqda icazə verilir.

Dillərdə obyektiv fərqlər olduqda hərfi tərcümə etmək istəyi, orijinal mətnin formaları və ya söz istifadəsinin olduğu kimi hədəf dildə verilməsi istər-istəməz hədəf dilin normalarının pozulmasına, mətnin məzmununu başa düşməkdə çətinlik çəkməyə, üslubun və hətta orijinalın mənasının təhrif olunmasına gətirib çıxarır.

Məşhur tərcüməçi alimlərin və dilçilərin əsərlərinə əsaslanaraq bədii tərcümənin təmin etməli olduğu əsas tələbləri müəyyənləşdirə bilərik: Öncə dəqiqlik nəzərə alınmalıdır. Tərcüməçi müəllifin ifadə etdiyi fikirləri oxucuya mümkün qədər dolğun şəkildə çatdırmağa borcludur. Eyni zamanda, təkcə əsas müddəalar deyil, həm də ifadə olunanların nüansları və çalarları qorunmalıdır. İfadələrin ötürülməsinin tamlığına diqqət yetirərkən tərcüməçi eyni zamanda özündən heç bir şey əlavə etməməli, müəllifi tamamlamalı və izah etməlidir. Bu, orijinal mətnin təhrifi olardı; Yığcamlıq: tərcüməçi təfərrüatlı olmamalıdır, fikirlər maksimal dərəcədə yığcam və lakonik formada təqdim olunmalıdır; Aydınlıq: hədəf dilin yığcamlığı və lakonikliyi, bununla belə, fikrin aydın ifadəsinə və onun asan başa düşülməsinə zərər verməməlidir. Başa düşməyi çətinləşdirən mürəkkəb və çoxmənalı ifadələrdən qaçınmaq lazımdır; Ədəbilik: tərcümə ümumi qəbul edilmiş ədəbi dilin normaları tam şəkildə təmin etməlidir.

Ədəbiyyat

1. Baker M. (1992), *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge.
2. Catford J.C. (1965), *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press.
3. Jakobson R. (1959), *On linguistic aspects of translation*. *Language*, Vol.33, No.2, 232-239.
4. Koller W. (1992), *Einführung in die Übersetzungswissenschaft Heidelberg*. Berlin, 321.
5. Qurbanov A.M. (2005), *Bədii Mətnin Linqvistik Təhlili*. Bakı, Maarif.
6. Məmmədov N. (2017), *Ərəb Dilinin Üslubiyatı və Nitq Mədəniyyəti*. Bakı, Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 296.
7. Newmark P. (1988), *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall International.
8. Nida E. (1964), *Toward a Science of Translating*. Leiden: E.J. Brill.
9. Али А.С. (2010), *К вопросу об особенностях художественного перевода с русского языка на арабский*. *Русистика*, No.3, 82-87.
10. Алимова М.В. (2012), *Особенности и основные критерии перевода художественного текста*. *Вестник РУДН, Серия Русский и Иностранные Языки и Методика их Преподавания*, No.2, 47-52.
11. Ахманова О.С., Задорнова В.Я. (1981), *Теория и практика перевода в свете учения о функциональных стилях речи*. *Лингвистические Проблемы Перевода*, 3-12.
12. Брандес М.П., Провоторов В.И. (2001), *Предпереводческий Анализ Текста*. Москва.
13. Виноградов В.С. (2001), *Введение в Переводоведение (общие лексические вопросы)*. Москва.
14. Гачечиладзе Г. (1982), *Художественный Перевод и Литературные Взаимосвязи*. Москва: Наука.
15. Ильина Н.В. (2020), *Специфика Перевода Художественных Текстов (На материале англо-арабских переводов [В сопоставлении с англо-русскими переводами])*. Ижевск.
16. Кашкин И.А. (1977), *Для Читателя-Современника: Статьи и Исследования*. Москва.

17. Колшанский Г.В. (1980), Коммуникативная Функция и Структура Языка. Москва: Наука, 149.
18. Комиссаров В.Н. (1980), Лингвистика Перевода. Москва.
19. Лотман Ю.М. (1970), Структура Художественного Текста. Москва.
20. Медникова Э.М. (1985), Теория Перевода и Сопоставительный Анализ Языков. Москва: МГУ, 143.
21. Рецкер Я.И. (2007), Теория Перевода и Переводческая Практика. Москва, 244.
22. Седых А.П. (1998), Контекст. Знак. Образ. Белгород: БГУ, 24-25.
23. Степанов Ю.С. (1991), Концепт, причина и два подхода к концептуальному анализу языка - логический и сублогический. Логический Анализ Языка. Культурные Концепты, 34-36.
24. Финкельберг Н.Д. (2004), Курс Теории Перевода. Арабский Язык. Москва.
25. Швейцер А.Д. (2009), Текст и Перевод. Москва, 216.